

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ
*II Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Випуск 2
4 листопада 2022 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2022 рік

Друкується згідно листа Міністерства освіти і науки України «Про проведення міжнародних, всеукраїнських конгресів, форумів, науково-практичних конференцій та семінарів студентів і молодих учених на 2020 рік» (Лист МОН №22.1/10-83 від 19.01.2021) та рішенням Вченої ради факультету дошкільної педагогіки і психології (Протокол №2 від 30.09.2022).

Педагогічний альманах. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика: матеріали II Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (04 листопада 2022 року). Вип. 2. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2022. 206 с.

Організаційний комітет:

- Богущ А. М. – дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);
- Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);
- Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);
- Булгакова О.Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;
- Левицька М.І. – методист кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і даних несе автор.

Кавиліна Г. К. Проблема психологічних ресурсів стресостійкості.....	171
Кримова Н. О., Маслієнко Т. О. Вплив кількості дітей у родині на дитячо-батьківські відносини та обумовлення особистісних особливостей дитини.....	178
Кримова Н. О., Матковська І. О. Особливості психологічних захисних механізмів у дітей.....	183
Левицька М. І. Міжособистісна довіра: теоретичний аспект.....	189
Біньбінь Шоу Формування міжетнічної толерантності.....	194
Яцишина А. М. Психологічний розвиток дітей молодшого шкільного віку.....	200

7. Сидоренков А. В., Сидоренкова И. И. Доверие в малых группах. *Вопросы психологии*. 2011. № 1. С. 94–106.

8. Скрипкина Т.П. Психология доверия: Учебное пособие. 2001. 264с.

9. Johnson-George C., Swap W.C. Measurement of specific interpersonal trust: Construction and validation of a scale to assess trust in a specific other. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1982. V. 43 P. 1306–1317.

10. Lewicky R.J., Stevenson M., Bunker B.B. The three components of interpersonal trust: instrument development and differences across relationships. *The Ohio State University: WPS*. Feb. 1997.

11. Rotter J.B. Interpersonal trust, trustworthiness, and gullibility. *American Psychologist*. Vol. 35. 1980.

12. Rempel J.K., Holmes J.G., Zanna M.P. Trust in close relationships. *Journal of personality and social psychology*. 1985. V. 49. Is. 1. P. 95–112.

ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Аспірант Шоу Біньбінь

Одним із дієвих засобів протистояння загрозі виникнення конфліктів є формування якості толерантності у громадян країни. Гостроту міжетнічних конфліктів надають відсутність толерантності, невміння і небажання виявляти терпимість до чужої думки, упередженість стосовно людей, національностей, неповага до чужої етнічної ідентичності, неприйняття ідеї культурного плюралізму тощо. Толерантність набуває особливої гостроти за доби глобалізації, коли сам процес глобалізації породжує як взаємні зв'язки народів, а й протиріччя з-поміж них, пов'язані з природними протилежними інтересами народів. В цих умовах саме толерантність вказує шлях вирішення проблем, що виникають.

Очевидно, основна роль у формуванні та закріпленні то-

лерантних відносин між людьми належить сім'ї та організаціям освіти. Тому педагогічним працівникам необхідно, передусім, зрозуміти особливості толерантної поведінки взагалі, та міжетнічної толерантності, зокрема. Справа в тому, що всі більш-менш великі держави сучасності представляють поліетнічні утворення, і недотримання толерантних відносин між представниками різних етносів загрожує конфліктними ситуаціями з непередбачуваними результатами.

Термін «толерантність» трактується дослідниками по різному. Наприклад, О. Бабчук розглядає толерантність як властивість особистості, яка проявляється у здатності розуміння, прийняття «іншого» із визнанням його прав на власну позицію, думку, індивідуальність, у готовності активно взаємодіяти зі світом у позитивному напрямку [2]. В. Тишков вважає, що толерантність - це особистісна чи суспільна характеристика, яка передбачає усвідомлення того, що світ і соціальне середовище - багатовимірні і, отже, погляди на цей світ різні і не можуть, і не повинні зводитися до одноманітності або на чийсь користь [8]. Г.У. Солдатова вважає особливий сенс поняття «толерантність» у початковій його суті в будь-якій мові Землі – у співвіднесенні його з інтуїтивним сприйняттям єдності людства, загального взаємозв'язку людей і повагою до прав іншого [7]. О. Асмолов розглядає це поняття як «мистецтво жити у світі несхожих людей та ідей» [1]. Найбільш ємне на наш погляд трактування дає Б. Вульф, який розглядає толерантність як здатність людини співіснувати з іншими, хто має інший менталітет і спосіб життя. У найширшому значенні поняття «толерантність» означає здатність ставитись до іншої думки, вчинків без роздратування, визнавати право інших на відмінність [1, 3]. Толерантність, як інтегрована якість особистості, включає соціальну компетентність (уміння гармонійно будувати відносини з собою, з іншими та з соціумом в цілому); психологічне здоров'я (відсутність соціальних страхів, тривоги, невмотивованої агресії, проявів деструктивної поведінки), внутрішню емоційну рівновагу (позитивне самовідчуття), соціальну відповідальність (уміння самостійно приймати рішення, робити усвідомлений вибір, бути го-

товими та здатними творити на благо суспільства, сформований просоціальний мотив, що веде до просоціальної поведінці). Практика показує, що якщо у людини сформовано цю якість, то вона виявляється у всіх життєвих ситуаціях та у відносинах з усіма людьми. Але водночас ми нерідко спостерігаємо прояв толерантності по відношенню до близьких, але зневажливе, нетерпиме ставлення до людей іншої віри, національності [5].

У сучасних умовах освіта стає одним із найбільш ефективних засобів формування нових відносин та норм поведінки, і зокрема формування толерантної свідомості та поведінки у системі міжнародного спілкування. Велика роль цьому процесі відводиться створенню єдиного полікультурного простору, підготовки молоді до життя у багатонаціональному середовищі, побудованої на умовах ненасильства, поваги до інших народів, у тому числі й насамперед до свого народу, своїм народним традиціям, що залишається пріоритетним у системі освіти.

Толерантність є перевіреним способом подолання перешкод у взаєминах людей, людських спільнот, національностей, держав і т.д. У міжособистісних відносинах толерантність проявляється у діалозі, як спосіб обміну думками без застосування сили, вирішення протиріч без важких наслідків для обох сторін.

Прийнято розглядати такі види толерантності, як міжетнічна, міжконфесійна, політична, соціальна, наукова, педагогічна, адміністративна толерантність тощо. У багатонаціональних спільнотах особливого значення набуває міжетнічна (етнічна) толерантність. Розгляду різних підходів до вивчення проблеми толерантності взагалі та міжетнічної зокрема присвячені роботи О. Асмолова, Н. Асташової, С. Бондиревої, Г. Солдатової та ін.

У існуючих словниках міжетнічна толерантність має різні трактування. На наш погляд, міжетнічну толерантність доцільно розуміти як прояв поваги до етнічної ідентичності будь-якої людини, визнання її права на прояв етнічних особливостей свого народу. Отже, індивід, який має якість міжетнічної толерантності, завжди проявлятиме поблажливість і такт по відношенню до поглядів і переконань, етнічних цінностей, менталітету, національної культури, проявів національного характеру

іншої людини, поважатиме її право на використання рідної мови, на дотримання національних традицій і звичаїв тощо.

Зазначимо, що поряд з міжетнічною толерантністю дослідники розглядають також поняття етнічної інтолерантності (лат. *intolerantia* – непереносимість, нетерпимість) [4]. Словники трактують міжетнічну інтолерантність як властивість етнічної спільності або окремого його представника, що характеризується неприйняттям чи запереченням культури, традицій, цінностей, поведінкових та комунікативних моделей, способу життя іншої людини. Міжетнічна інтолерантність є одним із дієвих факторів, що сприяють виникненню міжетнічної напруженості та конфліктів; це ознака того, що в даному співтоваристві існує загроза порушення подальшої мирної взаємодії людей. Тому навіть найменший прояв міжетнічної інтолерантності слід враховувати, аналізувати та вживати заходів для того, щоб не було повторення таких проявів [4].

Дослідниками виявлено, що міжетнічна толерантність виявляється у витримці, самовладанні, здатності не піддаватися впливу чужої культури, уміння не виявляти негативне ставлення до тих чи інших елементів етнічних проявів іншої людини. Етнічна толерантність створює можливість людині виходити без особливих втрат із ситуацій виникнення напруженості у міжособистісних відносинах представників різних націй. Вона сприяє проведенню ефективного міжетнічного спілкування та взаємодії, усвідомленню того факту, що всі народи Землі – повноправні діти однієї й тієї ж планети і житимуть на ній разом, тому життєво необхідні взаєморозуміння, взаємне прийняття культурної, мовної та іншої різноманітності людей.

Міжетнічна толерантність не є вродженою якістю, вона формується у навчально-виховному процесі, у процесі міжетнічних контактів, спілкування та взаємодії, в ході яких відбувається залучення людини до етнічних цінностей та культури інших людей. Знайомство та розуміння культури інших етносів дозволяє людині звільнитися від етнічних стереотипів та сприяє розвитку творчого мислення. Тому у навчальних закладах та у громадських організаціях має бути організовано вивчення тра-

дицій та звичаїв, фольклору та мистецтва, одягу та побуту, кухні інших народів [6, 9].

У виховній роботі з дітьми дошкільного віку для знайомства з культурою інших народів нерідко прагнуть вибрати етнічні нації, життєдіяльність основної маси яких відбувається дуже далеко «за морями та океанами». Вважається, що дітей більше зацікавить екзотика, невідомі країни та далекі народи, які виробили свою культуру, не схожу на етнічну культуру вихованців. Однак основна маса вихованців буде надалі влаштовувати свою життєдіяльність саме в цій країні та спільно зі своїми географічними сусідами. Тому необхідно, щоб вони знали, насамперед, особливості свого народу та сусідніх народів. Отже, знайомство з мовою, з культурними особливостями народів доцільно розпочинати і базувати на рідному народі вихованця, на народах своєї країни, на народах сусідніх країн. Все це створить можливість формувати практичну міжетнічну толерантність майбутніх громадян країни.

Формування міжетнічної толерантності являє собою складний процес, що починається в ранньому дитинстві. Воно буде успішнішим, якщо цим процесом формування цілеспрямовано займаються сім'я та навчально-виховні установи, якщо державна національна політика спрямована на підтримку міжетнічної толерантності, якщо засоби масової інформації та людські спільноти в країні підвищують міжетнічну толерантність і всіляко сприяють її формуванню та розвитку на практиці [9].

Дослідники [6, 7, 9] виділяють такі методи та способи формування міжетнічної толерантності у підростаючого покоління: ознайомлення вихованців із етнічним багатством світу, з культурними цінностями різних етносів; формування усвідомленого переконання про рівність всіх людей Землі незалежно від кольору шкіри, етнічної та конфесійної приналежності, історичної батьківщини тощо; збагачення свідомості вихованців правдивою інформацією про історію та етнічні особливості різних народів (насамперед, своїх співгромадян та географічних сусідів); формування прагнення та умінь у вихованця мирно долати комунікативні, ціннісні, релігійні, психологічні та інші

перешкоди, що виникають при взаємодії з іншою людиною; оволодіння вихованцем прийомами порівняння, аналізу та синтезу культур без упередженості.

Виховання міжетнічної толерантності передбачає цілеспрямовану організацію набуття досвіду позитивної взаємодії з іншими людьми, що відрізняються поведінкою, поглядами, етнічними цінностями тощо. Очевидно, формування міжетнічної толерантності стає майже нереальним завданням, якщо батьки вихованця є інтолерантними особистостями. Тому проблема полягає у формуванні та розвитку якості міжетнічної толерантності не тільки у дітей, а й у дорослого населення.

Таким чином, міжетнічна толерантність постає як дієвий засіб, що перешкоджає виникненню міжетнічних конфліктів та створює необхідні умови для забезпечення ефективної взаємодії людей різних національностей. Міжетнічна толерантність формується та зміцнюється у процес життєдіяльності та в ході цілеспрямованої педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А.Г. Стратегия и методология социокультурной модернизации образования. *Проблемы современного образования*. 2010. № 4. С. 4-18.

2. Бабчук О.Г. Особливості толерантності осіб з різними типами емоційності. Дисертація канд. психол. наук: 19.00.01, Держ. закл. "Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського". Одеса, 2012. 221 с.

3. Вульффов Б.З. Воспитание толерантности: сущность и средства. *Внешкольник*. 2002. № 6. С. 12-16.

4. Григорян Л.К. Исследование феномена этнической интолерантности *Альманах современной науки и образования*, № 7 (38). 2010. С.22-29

5. Климова М.В. Формирование толерантности как интегрального качества личности подростков 13-15 лет: Автореф ... дис канд пед наук. Нижний Новгород, 2011. 30 с.

6. Маркова Н.Г. Формирование культуры межнациональных отношений студентов в поликультурном образова-

тельном пространстве вуза: Диссертация ... доктора педагогических наук. Казань. 2010. 553 с.

7. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. 1998. 386с.

8. Тишков В. А. Реквием по этносу: Исследования по социально-культурной антропологии. 2003. 544 с.

9. Хайруллин Г.Т. Вопросы формирования межэтнической толерантности. *Национальная ассоциация ученых*. VIII (13). 2015. С.58-61.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

К. психол. наук, ст. викл. А. М. Яцишина

Проблема психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку є надзвичайно актуальна. Адже молодший шкільний вік - є сензитивним для: формування вчення; формування стійких пізнавальних потреб; розвитку продуктивних прийомів і навичок навчальної роботи - вміння вчитися; розкриття індивідуальних особливостей і здібностей; розвитку навичок самоконтролю, самоорганізації і саморегуляції; становлення адекватної самооцінки, розвитку критичності по відношенню до себе і оточуючих; засвоєння соціальних норм і морального розвитку; розвитку навичок спілкування з однолітками, встановлення міцних дружніх контактів. Якщо дитині вдасться вирішити ці завдання, то виникає менше проблем на наступній стадії. Актуальність проблеми дослідження обумовлена наступними причинами:

- Соціально-економічні фактори. Висока зайнятість батьків у професії, прагнення підвищити матеріальний добробут. Робочий день подовжується, психологічні витрати, пов'язані з самореалізацією зростають. У підсумку скорочується час, які батьки витрачають на дитину. Жінки, які успішні в бізнесі, проявляють більше агресивності по відношенню до дітей. Дорослі часто йдуть від спілкування з дитиною. Формалізація взаємодії